

Encyklopedické heslo

DŮM PRO DVA

Miloš Zábranský, 1987

Námět: Rudolf Ráž. **Scénář:** Rudolf Ráž, Miloš Zábranský, Josef Valušiak. **Dramaturgie:** Josef Vaculík, Martin Mahdal. **Kamera:** Martin Benoni. **Střih:** Josef Valušiak. **Hudba:** Jan Paukert, Pavel Dražan; úryvky ze skladeb J. S. Bacha. **Architekt:** Zbyněk Hloch. **Kostýmy:** Vojtěch Kolařík. **Zvuk:** Antonín Kravka. **Hrají:** Ondřej Vetchý (Dan), Jiří Schmitzer (Bóža), Ivana Velichová (Magda), Jiřina Třebická (Přítalová, matka Dana a Bóži), Jaroslav Mareš (dědek Mrázek), Zdeňka Šajfertová (Janička), Miloslav Maršálek (Ráček, vedoucí oddělení), Milan Tahotný (mladík s walkmanem), Jan Hraběta, Jana Marková (Koulovi, rodiče Magdy) ad.

Výroba: Filmové studio Barrandov, 6. DVS, vedoucí Jan Vild. 78 min., bar., 35 mm. **Premiéra:** září 1988.

Bóža a o osm let mladší Dan Přítalovi jsou (nevlastní) bratři, kteří žijí s matkou v chátrajícím domku na vzdáleném pražském předměstí. Odtud každý den dojíždějí městským autobusem do tiskárny, kde oba pracují. Zatímco Bóža představuje typ svědomitého, asketického muže, který se stará o domek, pomáhá matce a s nelihostí sleduje četné výstřelky svého bratra, Dan je bezstarostný hejsek, který se nejraději poplakuje, předvádí silácké kousky a zajímají ho jen děvčata a hospodské pitky. Dramatický konflikt mezi bratry se vyhrtí poté, kdy do tiskárny nastoupí půvabná dělnice Magda. Třebaže Magda projevuje zájem o rezervovaného Bóžu, nechá se záhy svést Danem a otěhotní. Dan si ji odmítne vzít a vzápětí narukuje. Bóža se rozhodne vzít na sebe bratrovu odpovědnost a s Magdou se ožení. Po návratu z vojny se Dan opět setkává s Magdou a ta mu znovu podléhá. Právě v ten moment, veden mimořádnou intuicí, vydá se Bóža na „místo činu“ a při přecházení ulice jej srazí nákladní auto. Bratrovou smrtí hluboce zasažený Dan se snaží své chyby napravit: navrhne Magdě, že si ji vezme, a v práci žádá, aby mohl nastoupit na Bóžovo místo. V obou případech se setká s odmítavou reakcí. Náhle bezmocný a zoufalý Dan kráčí v závěru filmu ulicí, v davu jakoby zahlédne Bóžu, a poté vytřeštěným zrakem sleduje jakéhosi samolibého frajera postávajícího na rohu a s hrůzou v něm poznává sebe sama...

V komorním, lineárně vyprávěném příběhu, jehož epický půdorys tvoří banální milostný trojúhelník, exponuje autor dvojici typologicky odlišných postav. Jejich modelově vyhocenou konfrontaci rozvíjí jednak v rovině psychologického dramatu, pevně ukotveného ve všedních soudobých realitách, jednak v rovině podobnosti o stavu světa, za nímž se skrývá otázka mravnosti jako nezbytné podmínky existence.

Rozdílné postoje, chování a jednání dvou (nevlastních) bratrů – charakterově zcela odlišných osobností – jsou vyjevovány v řadě běžných všedních situací: doma, ve vztahu k matce, v práci, ve způsobu trávení volného času apod. Společný životní prostor (spí v jednom pokoji, pracují v téže provozu atd.) vyostřuje jejich každodenní konfrontaci, současně ale „fyzicky“ definuje až osudové spojení, které je nutí vzájemně se vymezovat a paradoxně i zastupovat. Katalyzátorem jejich dramatického konfliktu se stane Magda – matka Danova dítěte a manželka Bóži.

Sošný Bóža ztělesňuje introvertního člověka pevných morálních zásad, jež vyrůstají z kodexu křesťanské etiky a jež Bóža realizuje v poctivé a svědomité službě druhému. Vůči Danovi vystupuje z pozice anděla strážného, který se zjevuje vždy v krizovém okamžiku a snaží se bratra ochránit před nejhoršími výstřelky. Jako člověk ducha je Bóža vybaven zvláštními telepatickými schopnostmi a nadmyslovými vizemi; dokáže paralyzovat Danovu agresivitu a umí „vycítit“ okamžik, kdy se Dan dopouští dalšího nenapravitelného hříchu. Tajemné psychické síly vyvolávají v Bóžovi i představy vyložené mystické a symbolické (černý kůň ve scénarii měsíční krajiny panelového sídliště). Bóžova postava je veskrze tragická; v jejím útrpném výrazu nacházíme duchovní trýzeň, která přesahuje tento svět, a současně vědomí těžkého pozemského úkolu, při němž

Dům pro dva

Foto archiv

hříchy druhých bude muset vykoupit vlastní obětí. Latentní paralelu k biblickému příběhu Ježíše akcentuje i zjevná asociace ukřižování ve chvíli Bůžovy smrti: sražen autem leží na ulici s roztaženými rukama a pod jeho tělem se složí prkna do tvaru kříže.

Excentrická postava Dana, která jako jediná prochází vývojovým obloukem, je naopak plně z tohoto světa. Dan si chce žít a užít, a to bez jakýchkoli zábran. Rád se baví (s děvčaty), předvádí (před hospodskými kumpány), občas něco ukradne (knihy v tiskárně); nenalézáme však za tím vyloženě zlý úmysl, spíše jen lehkomyslnost. Bůžův otcovsko-karatelský přístup v něm vyvolává agresivní reakce, současně ale i respekt, neboť cítí bratrovu velkou vnitřní sílu. Zde lze nalézt zdroj Danovy pozdější proměny, kdy jej drastický existenciální šok (Bůžova smrt) přivede k očištnému sebepoznání.

Modelově vyhrocené charaktery dostávají diferencovanější odstíny díky herecké konkretizaci a v některých zdánlivě vedlejších motivech, zvlášť potom ve vztahu k matce. Zatímco Bůža realizuje svou synovskou lásku snahou o zvelebení domku a konáním mužských domácích prací (řezání dřeva), Dan umí vůči matce projevit vřelý cit a projasnit radostí její život naplněný jen úmornou starostí o dva dospělé syny. Bůža tak dostává i rozměr škarohlídkého světce (jenž se navzdory dobrým úmyslům nedokáže přiblížit k lidem), Dan zase získává rysy sympatického rošťáka a dítěte Štěstěny. (Tentýž paradox se naplňuje i ve vztahu bratrů k Magdě.)

Rámec příběhu tvoří všední realie a denní stereotypy (omšelé zdi domů, blátivé cesty, jízdy přečpaným městským autobusem, rozestavěné panelové sídliště, neosobní prostředí tiskárny apod.). Realistický obraz šedivé, odcizené „doby“ a jejího mechanického rytmu metaforicky zesiluje opakování některých motivů (například ranní cesta do práce), včetně speciální obrazově-zvukové montáže (anonymní uliční ruch; mechanický chod strojů). Tento „vyprázdněný“ sociální kontext zvýznamňuje kontext osobní, individuální, to jest výjimečnost Bůži, ale i hodnotu Danova sebepoznání.

Ambiciózní dramaturgická koncepce díla směřuje k postižení základního dramatického sváru jakožto předmětu metafyzického diskursu o střetu kategorického imperativu a nadosobního řádu s přízemní, chaotickou skutečností. Konflikt řeší v duchu antické tragédie, kde vládne přísná kauzalita, jednání postav má platnost osudových rozhodnutí a hrdina podstupuje oběť, která je předpokladem závěrečné katarze.

Tuto intelektuální konstrukci se však nepodařilo plně umělecky konkretizovat. Výsledek osciluje mezi psychologickým dramatem, moralitou a podobenstvím, neústrojně směšuje různé stylové prvky, „transcendentní obsahy“ demonstruje jen v rovině abstraktních symbolů a (ilustrativních) biblických odkazů. Přesto si film uchoval značnou působivost: má své kvality poetické (obrazný způsob vyjadřování, v němž se prostupuje realistický a psychologický detail s poetickým a metaforickým viděním), vyniká po stránce kameramanské (fotogenie reálných záběrů), herecké a hudební.

Třetí celovečerní film Miloše Zábranského (1952) vyvolal ve své době doslova nekritické nadšení; *Dům pro dva* byl vítán jako výjimečné dílo (dramaturgicky objevené, tematicky závažné, realizačně vynalézavé, interpretačně otevřené), které může obrodit naši kinematografii. Takové přijetí nepochybně podmínil dobový kontext (společenský i kinematografický), v němž tento ojedinělý pokus o „duchovní film“ nutně působil jako zjevení. Zábranský poté natočil snímky *Masseba* (1989) a *Stavení* (1990), které spolu s *Domem pro dva* tvoří jakousi volnou „křesťanskou trilogii“; cestou další stylizace a abstrakce se zde pokusil vydat svědectví o hledání a nalezení víry. Zvláště *Stavení* definitivně potvrdilo Zábranského umělecký debakl v oblasti „duchovního filmu“.

BIBLIOGRAFIE: *Dům pro dva*. Filmový přehled 1988, č. 8, s. 9 – 10. • Mirka Spáčilová, *Zrodil se film*. Scéna 13, 11. 7. 1988, č. 14, s. 5. • jff [Jiří Frühauf], *Dům pro dva*. Záběr 21, 13. 7. 1988, č. 14, s. 3. • Michal Bartůšek, *Dům pro dva*. Kino 43, 2. 8. 1988, č. 16, s. 15. • Stanislava Přádná, *Dům pro dva*. Záběr 21, 21. 9. 1988, č. 19, s. 6. • Josef Valušiak, *Dům pro dva*. Film a doba 34, 1988, č. 7, s. 361. • Jiří Voráč, *Hledání domu pro dva*. Revue 88, 1988, č. 1/ Vánoční příloha, s. 38 – 39. • Radovan Holub, *Nejsem tu sám. Rozhovor s režisérem Milošem Zábranským o cestě bez záruk*. Kino 43, 10. 5. 1988, č. 10, s. 8 – 9. • Stanislava Přádná, *Dům pro dva aneb Film pro dva herce*. Scéna 14, 13. 2. 1989, č. 3, s. 1. • Jiří Cieslar, *Dům pro dva*. Film a doba 35, 1989, č. 2, s. 98 – 101. • Jiří Frühauf, *Dům pro dva*. Film a doba 35, 1989, č. 2, s. 101 – 103.

CENY: II. fórum mladého filmu, Bratislava 1987 – Hlavní cena • XXI. filmový festival mladých, Trutnov 1988 – Velké zlaté slunce, Malé zlaté slunce za herecký výkon pro Ondřeje Vetchého • nominace na evropskou filmovou cenu Felix za herecký výkon pro Ondřeje Vetchého, Západní Berlín 1988.

Jiří Voráč